

MOZOG NAGY IMRE

Jár a baka, jár (3.)

Részlet a *Fújnak a fák*, *Ides* című önéletírásból

Társadalom

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeit megörökítő, torzóban maradt emlékiratból. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokból ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejszével csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog”(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

(Sz. A.)

„Erdély nélkül nincs Magyarország” – szólította nemzetünket gróf Andrássy Gyula. Közben meg úgy kellett Erich von Falkenhayn tábornoknak összekaparnia innen-onnan a maradék ezredeket, hogy megállítsák a románok szedett-vedett hadseregét, miután betörték Erdély földjére. Mert a hadvezetés vakon bízott Románia meg-megújuló semlegességi nyilatkozataiban – amelyekben még a jóságos albisi öreg tanítóm se bízott, pedig nem volt hadügyminiszter. Elmulasztották katonai vezetőink kellő katonai erővel vigyázni a Kárpátok keleti, délkeleti és déli vonulatait, hágóit. Az elsők, akik menekülteként elfutottak, az arisztokrácia és a nemesség voltak. Ahelyett, hogy uralmuk és birtokaik védelmében ők is odaálltak volna az ökrök vontatta román ágyúk elé, míg segítségül jönnek a német katonák. És miközben a támadó román parancsnokok átkozták a lerohant területek

nem román nemzetiségű lakosságát, fenyegetőzve, hogy mind egy szálra kiirtják, felakasztják a magyarokat a fákra, az erdélyi románság prominens szószólói, mint például a Kolozs megyei Ștefan Pop-Cicio politikus, a bihariak közül Mangra Vasile erdélyi pátriárka, de még Aurel Lazăr jogász is – valamennyien két és fél évvel később Erdély, a Részek és a Bánság egyesülését Romániával kimondó „nemzetgyűlés” vezetői – hódoló táviratokat firkáltak a magyar miniszterelnökhöz, és a korabeli lapok tanúsága szerint – „elítélték a román hadsereg orvtámadását”.

Volt Nagyváradon egy Pelle János nevű versfaragó, akiről magyarosan írt neve dacára azt regélték Mihályfalván, akik ismerték őt, hogy román nemzetiségű. A *Nagyvárad* című napilap belső vagy külső munkatársa lehetett. Én legalábbis ott olvastam egyik versét, amelyik jóval Érmihályfalvára érkezésem előtt jelent meg az újságban. Kivágtam és eltettem, mert többszöri elolvasás után se tudtam eldönteni, kihez írta, miféle „megváltásra” vár. Gyanakodtam, hogy román testvéreit várja Erdélybe, jöjjenek már végre. De ebben nem voltam biztos. A vers így szólt:

Az új Megváltó

*Legyen angyal, vagy legyen céda,
Szent apostol vagy álpróféta,
Legyen, kit szerettünk, gyűlöltünk,
Legyen isten vagy ördög tőlünk:*

*Mindegy, akárki!
Csak jöjjön, jöjjön már valaki
A könnyből, vérből megváltani!*

*Az örület vad orkánjában
A Föld halálos táncát járja,
Még nem ment minden pusztulóba,
Még nem ütött a végső óra –*

*Mindegy, akárki!
Csak jöjjön, jöjjön már valaki
A könnyből, vérből megváltani!*

*Virágos, ünneplő menetbe'
Kivonulunk elébe, messze.
Nem vártunk így senkit idáig,
Krisztusnak testvérévé válik.*

*Mindegy, akárki!
Csak jöjjön, jöjjön már valaki
A könnyből, vérből megváltani!*
(Megjelent a *Nagyvárad* 1916. július 16-i számában.)

A vers nagyon rímelt nagy költőnk, Babits Mihály „Legyen vége már” felkiáltására is, meg az erősen szerveződő, háborúellenes, Károlyi Mihály-féle párt jelszavaira, Ady Endré-s gondolataira is. A sebesültek, a rokkantak, nyomorékok, kizsigereltek és hadifoglyok hangulatába nagyon beletrafált. Volt, aki szavalta is egy műsoros rendezvényünkön, a kórházban. De *kitől* és főleg *honnét* várja a megváltást? – tettem fel magamnak a kérdést. Én tudniillik odaírtam volna. Lehet, hogy akkor nem közölték volna...

Mikor aztán bekövetkezett a románok támadása Erdély ellen, Pelle János újabb versel jelentkezett a *Nagyvárad* 1916. szeptember 10-i számában, akkor, amikor a mieink már megállították a támadást, és kezdték visszaüzni őket, ahonnt jöttek. A vers becsmérli a román betörést, *Román magyarok üzenete* címmel, egybehangzóan a főntebb említett erdélyi

román nemzeti politikai vezetők hűségnyilatkozataival. De ki hitt ez utóbbiak őszinteségében már akkor? Ezt az újabb Pelle-verset nem idézem végig, csak egy-egy részletet belőle:

*„Azt hittük eddig, testvérek élnek
Az al-dunai Kárpátok alatt...”
„...most látjuk, hogy csak koncra éhezett,
csúf, sötét lelkű Káinok voltak!
El véletek! Irtózza tagadunk meg
Mi, román magyarok!”*

Aztán pár sorral lejjebb:

„És számolunk még, ó, reszkessetek!” –

Nofene...

Őszintén írom ide, hogy nekem ez nem tetszett! Egy román nemzetiségű ember ne vallja magát „román magyar”-nak, mert ha úgy fordul a világ – gondoltam –, ahogy jó öreg tanítóm borúlátása szerint Albis, az Érmellék, Nagyvárad, vagy bármi, ami ezer éven át a miénk és magyar volt, valami módon Romániához csatoltatnék, én se tudnám magamról azt írni, hogy „magyar román” vagyok! Ettől egy lépés, amit e sorok írásakor, napjainkban kíván tőlünk a marxizmus leplével takarózó új-nacionalista Ceaușescu-féle román hatalom, hogy „magyar nemzetiségű románok”-nak tekintsük magunkat! Eötvös Józsefnek se volt hajdan igaza, amikor azt vallotta, hogy aki magyar állampolgár, az nemzetiségétől függetlenül magyarnak tekintendő. A román sovínisztáknak sincs, amikor ennek a fordítottját kívánják, a teljes asszimilációval egyetemben.

No de hagyjuk a kényes kérdéseket, a nagypolitikát! (Persze, amennyire lehet, és ha ő is hagy bennünket...) Térjünk vissza az érmihályfalvi hadikórházba. Hazánk háborús szenvedései, az erdélyi menekültek kétségbeesett áramlása az ország belsejébe, majd fokozatos visszamerészkedése az elhagyott szülőföldre, nem rontották annyira a hangulatunkat, mint olvasóim gondolnák. Mindig volt min vigadni. Így például a kórház egyik lakója, egy volt cári katona, hadifogolyként nyalagatta a sebeit közöttünk. Kicsit már beszélt magyarul, és örökké elégedetlenkedett, pedig véletlenül itt, Érmihályfalván, elég jó volt az ellátás. De ha például csirke volt ebédre, felpanaszolta, hogy az ő levesébe csak a csirke szárnya meg a lába jutott. „Csirke keze kápom itt – mutatta a csuklóját –, csirke lábá kapom itt” – mutatta az alsó lábszárát. Ezen és más mondásain jót nevtünk. Kínáltuk aztán hazaival, süteménnyel, szalonnával: „Egyél, nyavalyás, ha már a Volgától idáig jutottál!” Két román sebesült fogoly is érkezett a kórházba szeptemberben, a 30. román gyalogezred katonái voltak. Bocskor volt a lábukon, de a köpeny alatt blúz már nem, csak úgy, ingujjban voltak. Kérdeztük, harc közben vagy idejövételük során veszítették el a zubbonyukat? Dehogy – mutogatták. – Nem is volt.

Jókat mulattunk egyes újsághirdetéseken és reklámokon is. A *Levelek a lövészárkokból* című rovatban közölték például egy Mérő Jenő nevű tizedes olvasói levelét, a 19. zászlóaljából. Hálálkodott a levélíró a *Szanitéc* elnevezésű tetűpor kiváló minőségéért egy patikusnak, aki azt küldte nekik a frontra. „A Szanitéc úgy bánik a tetűvel – írta a levelező –, mint mi a muszkával.” Ejha, gondoltam és mondtam a bajtársaimnak: talán még a tetű is menekül Bruszilov elől? Mert akkor már Csernovitzot is feladtuk, és heves védekező harcokra kényszerültünk Kolomea térségében. (...)

Nem volt már egy darab cigaretta se a trafikokban. Néha egy-egy doboz Dáma, Hölg, Nílus jutott, dohány meg csak a 3 korona 60 filléres. Időnkint jött pár doboz Szultán és Hercegovina cigaretta is. Mit lehetett mást tenni, mint nevetni a trafikajtóra kiragasztott feliraton: „Se cigaretta, se dohány, se szivar!” Alatta, a népi költészet remekéül: „Így jár a nép, ha beszar!” A kávéházi feketézők persze adtak-vettek. Váradról jött emberek mesélték, mekkora a nyüzsgés a Bémer téri kávéházakban, ott lebzsel a sok üzletelő: „Adok

szappant!” „Veszek ringlót!” „Mennyi rongya van?” „Idei bor nem kell?”

Nagy sajtóvitát váltott ki ezen a nyáron Prohászka Ottokár püspök indítványa: „A hitbizományi, egyházi és közalapítványi birtokokat osszák ki a harctérről visszatérő vitéz katonák között!” Ez lenne, mondta a püspök, Magyarország 1848 óta legnagyobb jelentőségű reformja. A váradi püspök, gróf Széchenyi Miklós viszont így reagált Prohászka javaslatára: „Nem tartom célszerűnek, hogy most ilyesmiről vitázzunk. Ne zavarjuk és ne nehezítsük a hivatalos tényezőket feladatuk teljesítésében nyilatkozatokkal, tervekkel.” Beleszólt a vitába dr. Molnár Imre, a váradi jogakadémia tanára is. Támogatta ugyan Prohászka püspök álláspontját, de miképpen! „Jobb lenne földet adni jutalomként, mint szavazati jogot, amiből kár is származhat. A föld kenyeret, megélhetést adna. A radikális megoldást azonban elkerülném.” Ezek a javaslatok és viták valamit előrevetítettek már a közelgő időkből, bármiképpen is hangzottak.

Az 1916. évi nyár az érmihályfalvi kórházban telt el, itt kezeltek – már amennyire kezeltek! – szeptember végéig. Mivel a sok kórház közül a többihez viszonyítva itt jobb volt az ellátás, amellet hetenként egyszer meglátogathattak hozzátartozóim, nem panaszkodtam. Újságok, könyvek kerültek a kezembe, volt időm bőven olvasgatni, értelmes emberekkel beszélgetni. Jó időben az udvaron terítették étkezéshez valami fészkerben, ki-ki oda ült, ahol érkezésekor

helyet kapott. Így aztán sokféle emberrel – butával, aljassal, okossal, művelttel, ravaszkodóval, tisztességgel – ismeretséget köthettem, ha beszélgetőtársra vágtam. Annyit tanultam itt, tétlenségnek nevezhető utókezelésemnek hála, mind hazám helyzetéről, mind a háborúról, mind általános ismeretszerzés szempontjából, amennyi örökké élénk érdeklődésnek nagyjából megfelelt. Ha már életben maradtam, tudni is akartam, hol és hogyan élünk, ha ugyan a végét is megérjük ennek az esztelen öldöklésnek.

Mert ugye az, hogy a császári Németország miért kergeti a harctérre felfokozott önérzetű népét, elég világos volt minden újságolvasó ember számára. Európában újabb nyugati területeket kívánt magához csatolni, a világ más tájain pedig gyarapítani a német gyarmatbirodalmat. Ausztria–Magyarország úrrá akart lenni a balkáni zűrzavaron, megerősödve kívánt kikerülni – német támogatással – az öldöklésből. Területi gyarapodást elsősorban a Balkánon – Szerbia megsemmisítésével –, a cári Oroszország ellenében és Észak-Olaszországban remélt. A délszláv fenyegetés elleni „önvédelem” jelszavával indított háborút. És azt remélte, hogy győzelmei révén eszmeileg-érzelmileg szilárd birodalmi egységbe kovácsolja a Monarchia adott (vagy netán megnövelt) területein élő, különféle eredetű és szándékú nemzetiségeket. Ezekből a reményekből azonban – 1916-ra kiderült! – nem lett semmi. (...)

1916 nyarára a központi hatalmak számára – be nem vallottan – világossá vált, hogy ebben a háborúban nem győzhetnek. Ezt nem csak albisi tanítóm látta így! Titkos erőfeszítésekre került sor a háborút elindító központi hatalmak részéről, hogy valamiféle engedmények árán kompromisszumos békeajánlatok révén, „győzelem nélküli békével” fejeződjék be a háború, mert ha folytatódik, az antant mind nagyobb fölénybe kerül, a központi hatalmak pedig még meglévő erőtartalékaikat is fölemésztik.

Magyarországon erőteljes békevágy és háborúellenesség lett úrrá. Ennek éllesztője legfőképp a polgári radikális és a munkásmozgalmi baloldal volt. A váradi szociáldemokrata hetilap, a *Nagyváradi Munkás Újság* egyes számai bejutottak a kórházba, olvastam az általa – vagy a szocialisták által? – szervezett háborúellenes, békepárti előadás-sorozatokról,

amelyeken dr. Ágoston Péter, dr. Rozvány Jenő, irodalmi témákról főképp dr. Nagy Mihály, egyebekről Pelle János, Csordás János cipész, Bernát József nyomdász és sokan mások adtak elő. A *Nagyváradi Munkás Újság* cikkírói oly hevesen keltek ki az értelmetlen háborús áldozatok és a háború okozta nyomor, a korrupció, a hatalmi visszaélések ellen, hogy még a budapesti szociáldemokrata pártközponttal is vitába keveredtek. Valósággal ellenzékévé váltak a háborút pártoló, de legalábbis „megértő” központi pártvezetőségnek. (...)

A parlamentben Károlyi Mihály és követői tették szóvá, hogy „az osztrák hadvezetőség mindig a magyar katonákat küldi előre, a legvéresebb csatákban”. Károlyi 1916 júliusában szakított Apponyival, akinek pártjában addig az egyik vezető posztot töltötte be. Húsz képviselőtársával kilépett a Függetlenségi Pártból, és Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt néven új, „a nemzetek békés együttélését” hirdető, ellenzéki pártot alapított. (...) Föllépése élénk visszhangot váltott ki az antant országaiban is, elismerték, hogy Károlyi őszintén és a rendezetlen ügyek tisztázása révén kívánja a mielőbbi békét. Mégis, amikor Török János nevű megbízottja Svájcban átadta az antant képviselőinek az új párt németellenes békeprogramját, elutasítóan reagáltak a kezdeményezésre. Ezt akkor mi sehogy se értettük. Azóta aztán a történészek kiderítették, hogy antant uraimék fölfedezték Károlyi elveiben az Angliában és Franciaországban is kibontakozó

háborúellenes, baloldali mozgalmak eszméivel való egyezéseket. Úgy kezelték őt, mint akivel nem ajánlatos szóba állni.

A magyarországi népesség túlnyomó része – én úgy láttam akkor! – már rég kigyógyult a „Megállj, megállj, kutya Szerbia!” alkoholmámorhoz hasonlatos, sovinizta hangulatából. Mind a magyar, mind a többi etnikumot egyformán sújtották a háborús elnyomorodás nap nap után sokasodó jelei: az estétől másnap reggelig tartó sorban állások, az éhezéstől való félelem, a sorban állások közben egymást érő verekedések, marakodások. „Most toltá ide a pofáját, és máris elem áll, csak mert X. vagy Y. méltóságos úr talpnyalója, cselédjé stb.” Rendőrért kiáltoztak a becsapottak, egyes diákok pénzért vállaltak elgyöngült, erőtlen öregek és betegek helyett sorállást, gyerekek koldultak az utcákon, loptak, amit értek. Élelem alig volt, sok más szinte semmi. Váradon, a Körös utca 27-ben városi konyha, magyarán: népkonyha létesült. Ott az éhezők százai, az itthon maradt ellátatlanok sokaságából verbuválódó rongyos tömegek kaphattak napi egyszeri meleg lötytyöt. Persze, nem ingyen, hanem 80 fillérért. A munkaidő meghosszabbodott, kora reggeltől késő éjszakába nyúlt, a harctérre kényszerítettek helyén diákok vállaltak kisegítő munkát. Ez föllazította az iskolai fegyelmet, nem tanulták meg az összevont tananyagot, az órákból egyre több maradt el a tanárok hiánya miatt, a város tele volt csavargó iskolásokkal. A hadkötelezettséget 1915-ben már kiterjesztették 17–50 éves életkorig. A felmentések „elintézése” az élelmések üzletágává fejlődött. Különféle jogcímenek (gazdasági szükségesség, fontos beosztás, birtokkezelés, termésbetakarítás stb. ürügyén) itthon maradhatott, akinek volt miből megfizetnie a fölmentést kijáró pasasokat. Meg az illetékeseket, akiktől a fölmentés függött.

Annyi sebesülés után talán érthető, hogy gyűlöltem a különböző jogcímenek a frontharcokból magukat szándékosan, ravaszkodással kihúzó embereket! Akár neves, értékes emberek voltak, akikért kár lett volna, ha elesnek, akár ún. egyszerű emberek. Mindig azt vallottam, vallom most is, a második világháborút is túlélve, hogy a háborúk igazságatlanságaival szemben nem az a tisztességesnek és erkölcsösnek elismerhető harc útja-módja, ha valaki, aki megteheti – mert volt ki révén és volt miből –, kiveteti a vakbelét, a manduláját, összeköttetései révén fölmentést ravaszkodik ki

magának. És aztán veri a mellét, hogy ő milyen pacifista, humanista. Holott csak gyáva alak volt, önző, és a magamhoz hasonlókat hat-nyolc sebe árán spórolta meg a saját vérért! Hányan kivonták magukat a közös sors vállalásából, szökéssel, szimulálással, ügyintézők korrumpálásával, lógással! Háború után itt-ott még meg is dicsérték őket: milyen világos látású, háborúellenes hazafiak voltak! Dicsérték azokat, akik itthon üzleteltek, a kávéház ablakából nézték végig az országot, a hinterland háborús vonaglását. Vajon befért volna-e annyi millió szegény paraszt és munkás, frontra kötelezett állampolgár a kávéházakba, hogy onnan „undorodja végig, öntudatos pacifizmussal” az értelmetlen öldöklést? Fenét! Föl is tűnt volna, ha mindenki azt teszi, egyhamar. Ők, a ravaszkodón bőrüket mentők csakis a többség, a mi bőrünk, életünk, vérünk árán teheték meg, amit tettek. Nem „ellenállás” volt, amit cselekedtek, hanem helyzet- és kapcsolat-kihasználás, összeköttetések hasznosítása, önértékük mindenek fölé helyezése! Mentek volna ki a frontra, mint én és a többi sok millió, és ott hirdették volna nyílt szóval, vagy akár rejtekezve, hogy ne lőj, marha, nem érdekünk ez a háború, én se lövök, inkább kivégeztem magamat a parancsmegtagadásért. Hamis papírok birtokában elbújni és utána hősöködni – ez nékem utálatos dolognak tűnt: szétzüllesztteni ugyanis a háttérből egy ország véderejét, amely ugyancsak imperialista hadseregekkel néz szembe, szerintem elvtelen árulás, nem forradalmi tett! (...)

A neves nagyváradi író, Tabéry Géza írja sokáig kiadatlan, kéziratosa önéletírásában világháborús katonáskodásáról, mely alól meg se próbált kibújni, holott voltak erre alkalmas összeköttetései: „Pacifista szemmel néztem a mozgósítást, és lelkesítő mámortól mentesen szállottam harcba. Hogy mégsem voltam rossz katona, hogy harctéri kötelességemet mindaddig becsülettel teljesítettem, amíg alkalmatlanná váltam a frontszolgálatra. (...) Tisztesség kérdése volt minden lépés kerülése, mellyel egyénileg kivonhattam volna magamat a magyar katona-százezrek végzetes sorsközösségéből. (...) Siketnek kellett volna lennem a lelkiismeret hangjaival szemben, ha bőröm biztosítását arra alapozom, hogy a nagy glédában megürülő helyemet majd betöltik valamely más, ismeretlen katonatársam testével, életével. (...) Viszont a háború alatt közölt pacifista verseimmel és prózámmal senki biztonságát nem veszélyeztettem, legfeljebb a magamét és magáét a háborúét, amit viszont magyar szempontból esztelennek, emberi szempontból szörnyűségecsnek tartottam.” (Kéziratból, özvegye, Puskás Irén engedélyével.) Hát ezt vallottam én is!

„Jár a baka, jár!” – gügyögte nekem az egyik ápolónővér, amikor karjára támaszkodva, a mankóimat immár félretéve, két sétatálcára alakú bottal sikeresen kezdtem csoszogni a folyosón vagy kint az udvaron. Néha már úgy is, hogy ő közben elment egyéb dolgait intézni, vagy csak unta, hogy a főorvos utasítása szerint velem kínlódja végig azt a napi kétszer két órát, ami a járás-keelés gyakorlása végett elő volt írva számomra.

Közben az újságokon kívül olvasgattam a *Milliók könyve* című, akkortájt kiadott olcsó, fűzött sorozat éppen kapható műveit: Herczeg Ferenc *A lép világa*, Szomaházy István *Mesék az írógépről*, Farkas Pál *Egy önkéntes naplója*, Conan Doyle *Az üldöző*, Mikszáth Kálmán *Galamb a kalitkában*, Heltai Jenő *Family Hotel* című könyvét és hasonlókat. Mint ez a felsorolás mutatja, igen vegyes felvágottat kínált a sorozat, darabonként 24 fillérért. Akadt köztük értékes munka, kedvemre való, akadt, amiért nem rajongtam. Arra emlékszem, hogy Heltaira mint ironikus, szatirikus, humoros szerzőre akkor figyeltem fel, a *Family Hotelje* megkacagtatott. Aztán megtudtam róla, hogy a népdalként énekelt s fütyörészett, *János vitéz* daljátékbeli „nótákat”, kedves szövegeit is ő írta, zenéjét

pedig Kacsóh Pongrác, egy számtantanár. Akkor – véltem – egy hadirokkanat is nekiveselkedhet az írásnak. Már nem esett ki a ceruza a jobb kezemből... Verseket, dalszövegeket próbáltam írogatni, dallamot kitalálni, fütyörészni hozzá. Aztán vagy eldobtam, vagy azt hazudtam a szobatársaimnak, hogy a falumban tanultam őket. Restelltem műalkotó próbálkozásaimat, akárcsak Idesék előtt, odahaza.

Indulataim szerződötték a múzsát. Beküldtem a *Nagyváradi* szerkesztőségébe – a lapban olvasottak alapján – egy gunyoros írást, emlékezetem szerint *Untauglich Edömér* címmel, akinek elképzelt alakja, a gyengébbek kedvéért: az *alkalmatlannak* minősített, makkegészséges és orrukát fennen hordozó, lógós uracsokat gúnyolta. Alaposan átszerkesztve, „megagyusztálva”, az eredetit azért követve, meg is jelent az egyik lapszámban. Nincs már meg se a beküldött, se a leközölt szöveg, amit ráadásul a szerkesztőség szégyenére, valaki más jelölt, már nem emlékszem, hogy szignóval-e vagy névvel. „Büdös káplár Nagy Imre” nem felelt meg mint szerzői aláírás? Vagy azt hitték, hogy kitalált név? Hogy takarja – netán az úri lógósoktól és hivalkodóktól való félelemből – a szerző igazi nevét? De engem már az is boldoggá tett, hogy valaki, kicsit megigazítva a minden bizonnyal nyers szöveget, érdemesnek tartotta közlésre az írást. Ez számomra azt bizonyította, hogy nem koptatom hiába se az átlótt agyamat, se a plajbászsomat.

Ez az *Untauglich Edömér* arról szól, emlékezetem szerint, hogy méltóságos untaglaky Untauglich Edömér úr, monoklis szemmel, ezüstözött lovaglópálcával, a váradi korzón és a Szigligeti Színház nézőterén – ahol az akkor még ismeretlen kassai szubrett, Biller Irén mutogatja a bájait – naphosszat csámcsogva gusztálja a nőket. Este pedig kedvenc, állandó kávéházi asztalánál karcsú félcipőben, nyílbetétes selyemharisnyában terpeszkedik, s ha már ül valaki a helyén, akkor azt ordítózva elkergeti onnét. Cimborái a sorozóbizottságok rémei. Pezsgő, raccs, vihorászás, szivar, cigaretta, minden, ami mások számára elérhetetlen. Csak úgy zeng a nádfedelel, a kútágas, a gyere cigány, a magyar hazám! Török az üveg, a tükör, beugrik a nagybőgőbe, letépdesi a húrokat a cimbalomról. A rendesebb kávéházi vendégek ilyenkor menekülnek, mert következik nemsokára a kardlapozás, a lövöldözés. Odakint, a Bémer téren már nyugtalanul csapkodja jól patkolt lábát a flaszterhez a konflisló, fülel, szinte magától indul a Vitéz utcai bordélyok felé, ahol a mulatozások végződnek rendesen. „Beteg vagyok – mondja méltóságos Untauglich Edömér –, ezért nem mehetek a frontra.” „Nem látszik rajtad.” „Ja kéhlek, ez a kívül piros, bévül rohadt alma!” – amiből a „rohadt” az színtiszta igazság. Erdély keleti részén ömlik a székely vér, Galíciában a magyar, román, horvát, osztrák, szlovák katonákra hull a gránát, behavazott temetőben és Doberdónál sokasodnak a katonasírok tízezrei. Az esténként elmulatott ezerkoronákból és a cigánynak szórt százas bankókból hány gyereknek jutna cipő? De legalább cipő? Mindezt az ugyancsak felmentett szocialisták mondják undorodva, méltóságos untaglaky Untauglich Edömérről, kik a kávéház másik sarkában, cigány nélkül, olcsó kapucíner mellett, szintén lógnak a frontról...

A kórházban ügyködő úri hölgyeket, tiszteket fölháborította a cikk, „ez a zsidó bomlasztás”, még jó, hogy a szerzői nevem nem volt feltüntetve tisztességesen. Menten kidobtak volna, de úgy, hogy még a bordám is eltörök, nem csak az, amit már bénává lőttek belőlem. Közben dohányra éhes katonák rohamozták – nem, nem a cikkem olvastán, már előbb – az állítólag üres trafikokat, ahonnan méltóságos Edömérék mégiscsak hozzájutottak a szívnivalóhoz. Cikkek jelentek meg a dohányzás „káros” szenvedélyéről. Zavarások voltak a váradi Bémer téren, a Színház utcai Jávortrafiánál, a Zöldfa utcában, sok helyütt. Sőt, híreket közölt

az újság, hogy a kávéházi teraszokon pöfékelő „úri népek” szájából kiverték a drága szivarokat a kószáló katonák. Hívásra jött a rendőrség, de végül is féltek beavatkozni és megbüntetni az anarchia felé menetelő katonák csoportjait.

Folytak, folytatódtak a környékbeli falvakban, az Érmelléken is, a rekvi-rálások. Már a hibás állatokat is elvittek. Csak a szegényektől. A gazdagabb parasztok ugyanis rossz lovakat vásároltak, beszolgáltatás céljából. Mind többen tértek át ökörigára, csak annyi lovat hagyva meg, amennyit az „államérdek” a természésszállítás céljából mentesített. Hadimunkára pedig a jegyzők, a bírók elsősorban a haragosait hívták be, meg a visszafázókat. Viszont az uradalmakban dolgozó éves cselédeket, termelési érdekből, felmentették.

A román betörés után az ország bel-seje felé menekülő székelyeket kiuzsorázták a befogadók – írták az újságok. Mindent drágán sóztak rájuk, majd pénzüket fogytán, az eladásra kínált tárgyaikat, holmijukat potom pénzekért vásárolták föl a hadi hiénák. Figyelmeztették a főszolgabírókat a hatóságok: némely helyen egy kiló kenyeret is megetetnek naponta a mezőgazdasági munkára kiadott hadifoglyokkal. Szigorú rendelet jelent meg, hogy 390 gramm – miért éppen annyi? – lisztnél többet nem szabad élelmezésre felhasználni.

Nagy hűhót csapott a sajtó akörül, hogy a váradi Nagypiac téren egy Róth Sándor nevű kereskedő papírtal-

pú bakancsokat forgalmaz. Rárontottak a hatóságok, elko-
bozták az áruját – aztán kiküldték a frontra, a katonáknak.
Mármint a bakancsokat. Dehogya a Róth Sándorokat! Ők jól
tudták, hol, kinek, mit kell fizetni vagy adni, hogy megúsz-
szák a frontot.

A hazafias váradi úrhölgyek pedig nyilvánosan csatlakoztak
a budapesti nők nyugati divathóbortjai ellen szervezett moz-
galomhoz: „Az angol-francia divat az ellenség divatja! Nem
fogunk eltérni attól a divattól, amelyet a mozgalmunkat
támogató hazai szabók, kereskedők és iparosok mostanáig
kialakítottak.” Miért idézem föl ezeket a hülyeségeket? Mert
ilyen és hasonló hazaffyaskodásoknak a későbbiekben is
tanúi lehettünk. Ráadásul az efféle mozgalmakban egy volt a
lényeg: az aláíró támogassa azokat a cégeket, kereskedőket,
iparosokat, akik a mozgalmat termékeikkel segítik, és boj-
kottálja azokat, akik „ellenséges” árucikkeket, külföldi divat-

áru közvetítenek. A kor fintora, hogy
egy nappal a fentieket ismertető
hazafias cikk után, a váradi Czillér-
cég keretes hirdetésben ajánlotta
vevőközönségének szíves figyelmébe
most érkezett, „a legújabb angol és
francia divat szerinti” árucikkeit. A
hirdetésért jól fizettek a lapnak, a
pénznek sose volt szaga. A napilap-
duma pedig elszáll, ki kéri számon
ma, hogy tegnap mi volt a „hazafias-
ság” normája?

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:
SZILÁGYI ALADÁR